

Hoe reizigers in de vorige eeuw de steengroeve in Gildehaus zagen

door W. F. Anderson

De schilderachtige schoonheid van de steengroeven in Bentheim en Gildehaus vormen nog steeds een grote bezienswaardigheid voor alle toeristen die des zomers in Twente verblijven en daarbij natuurlijk ook het traditionele bezoek aan de naburige graafschap Bentheim brengen.

Traditioneel zeker, want uit de vele reisbeschrijvingen, die onze landgenoten van hun belevenissen in Bentheim opstelden is ons wel duidelijk geworden dat deze tochtjes al meer dan 250 jaar lang, zeer in trek zijn.

Wanneer U heden ten dage in uw auto over de prachtige betonwegen via Hengelo en Oldenzaal uw reisdoel tegemoet snelt door een parkachtig landschap van bossen en weiden, kunt u weinig vermoeden dat dit er ruim anderhalve eeuw geleden wel geheel anders heeft uitgezien. Enkele hieronder volgende uittreksels van reisverhalen zullen u hierover onderrichten:

Aanteekeningen op een togtje door een gedeelte van Duitschland in het jaar 1828 door A. van der Willigen:

'Van Hengelo af tot Oldenzaal levert de landstreek meestal niet anders op dan vlakke heide. De nieuwe straatweg, dien wij bij aanhoudenheid uitnemend goed vonden, is regt op den kerktoeren aangelegd van laatstgenoemde stadje, voorheen versterkt, en hier de laatste plaats van ons Rijk aan de Bentheimsche grenzen. Uit den kerktoeren was verleden jaar een groot brok muur gevallen, en, om denzelven te herstellen, waar men aan bezig was, moest men dien hoek tot beneden toe uitbreken; op zekeren afstand maakte dit gebouw daardoor eene zonderlinge vertoning; om te bouwen, wordt hier reeds veel Bentheimer zandsteen gebezigd. Van Oldenzaal tot Bentheim, een afstand van omtrent drie en een half uur, vonden wij den weg nog niet bestraat, hoewel zulks wel noodzakelijk was; hij loopt aanvankelijk door eene houtrijke streek, en het zand scheen hier en daar met eenig leem doormengd. De hulst groeide er, naar het scheen, in het wild, en zekerlijk zou men hier met goed gevolg, jeneverbessen voor onze branderijen kunnen telen; blijkens de menigte dier struiken, welke er natuurlijk groeiden. Op de vlakke heide gekomen zijnde, ziet men al spoedig voor zich op de hoogte de windmolens en het oude slot van Bentheim, en wij bemerkten wat verder, door den grenspaal van het Nederlandsch gebied, dat wij hier ons vaderland verlieten.

Nu dit:

Een reis van Deventer naar Munster en van daar over Steinfurt en Bentheim terug, gedaan in gezelschap van den Heer Jordens, deszelfs zuster en nichtje in den jare 1823.

'Den volgenden morgen zeiden wij tegen Frans: Span aan! en wij lieten ons brengen met het rijtuig naar Gilhuizen. Aldaar bezochten wij de steenklippen waaronder één van 70 voeten diep.

Onder het zweet des aangezigts zagen wij hier onderscheidene menschen de steen uit de rotsen houwen. Menigeen, verhaalde men, was onder deze zware arbeid reeds

Schilderij voorstellende een steengroeve in de Graafschap Bentheim. Foto: Rijksmuseum Twente

bezweken. Daar leerde men opmerken het leven van den een bij den anderen mensch. Hier zagen wij voorts de schoonste gezigten, die de natuur in staat is op te leveren'. En ten slotte nog een fragment uit: Drie dagen op reis of Bentheim en Steinfurt door een Drentschen bril bekeken, uitgegeven in 1843 bij J. de Lange in Deventer. Onmiddellijk begaven wij ons naar de beroemde steenmijnen, die nog al een goed eind wegs van 't dorp gevonden worden. Van verre reeds bemerkten wij aan 't puin, dat uit de diepte op den top eens bergs gekruid was, dat wij de steenholen naderden. Ongevoelig klommen wij opwaarts, en eensklaps mat onze blik de verschrikkelijke kloof, waardoor de hier nimmer rustende menschelijke hand den berg gescheiden had. 't Was een regt woest gezigt, die diepte. Lang rustte ons oog op de harde, in allerlei lagen en vormen verdeelde ingewanden des bergs, en staarden wij op de kleine menschelijke figuren, die zich tusschen de steenmassa's bewogen. Wij begaven ons nu in de diepte, en werden er door de werklieden wellevend en zelfs met enig ceremonieel ontvangen.

Een aspirant-steenhouwer wischte ons zeer behendig de laarzen af, waarvoor hij dankbaar eene kleine beloning aannam, en er dadelijk mede verdween. De opzigtger of baas der werklieden verhaalde ons nu 't een en ander van de steengroeven, en wees ons eenige afgewerkte steenen aan, met opgave van derzelve prijs. De bergen behooren den Vorst, en deze verhuurt ze, tegen betaling van een gezetten prijs, voor de afgewerkte kubiek-voet steen. Elken avond komt des Vorsten opzigtger uit Bentheim, om den gehouwen steen op te meten en te noteren, en na een vierendeeljaars moet de huurder van den kuil 't verschuldigde betalen.

Zoo heeft de heer L. Hoon te Gildehaus twee kuilen, waarin ongeveer 100 arbeiders

werken. In de 15de eeuw begon men deze steengroeven te bewerken en in de 18de bragt de uitvoertol reeds 4000 rijksdaalders op.

't Amsterdamsch paleis en de Beurs te Rotterdam, om niet van tallooze andere gebouwen in Nederland te spreken, zijn van Gilderhauser steen opgetrokken. Jammer, dat er niet eene goed bevaarbare rivier langs deze bergen vloeit, om 't vervoer naar elders van zulke zware ligchamen gemakkelijker en minder kostbaar te maken. Hoe meer algemeen zou daardoor 't gebruik dezer zoo nuttige steenen worden, wijl de prijs op de plaats zelve zoo gering is naar derzelve betrekkelijke waarde in de bouwkunst.

Ook om der paarden wille wenschten wij 't. Als 't waar is, dat BEËLZEBUB weent, bij 't gezigt van een sleperspaard, dan zou hij hier tranen met tuiten storten, bij den aanblik van de ontzettende inspanning, die 't deze dieren kost om wagens, met zulke steenen volgeladen, uit de diepte naar boven te trekken. We waren er getuige van, en ze deden ons zeer, die slagen des voermans, en 't klonk ons akelig in de oren, dat woest geschreeuw der hardvochtige arbeiders, hoe welgemeend ze hunnen longen ook tot een goed doel uitzetten. En wat het gezigt dezer marteling ons nog pijnlijker maakte, was de qualiteit der lading zelve. Vier paarden werden tot bezwijkens toe voortgezweept voor een wagen met drie varkenszompen! Toen wij de hijgende dieren op den kruin des bergs zagen en er weer een tweetal afdaalde, spoedden wij ons omhoog, wierpen nog een vlugtigen blik in 't zonderlinge steenhof en wandelden zachtjes naar Gildehaus terug.'

Op bovenstaand verhaal is treffend van toepassing, een prachtig schilderij dat zich in het bezit van de heer J. G. Hubers bevindt en ons welwillend toestemming verleende het in ons blad af te beelden. Het antieke schilderij is afkomstig uit het familiebezit van de vorst van Bentheim en destijds aan een lid van de familie Hubers ten geschenke gegeven. Het stelt een steengroeve in de graafschap Bentheim voor waarin op dat moment 12 steenhouwers en een voerman aan het werk zijn. Rechts onder bevindt zich blijkbaar het grondwaterniveau. Een helder straaltje water stroomt uit een pijpje, een welkome bron voor de dorstige arbeiders. Een drinkwaterwinning van de arbeiders, zoals wij die ook nu nog wel eens in een steen- of kleigroeve hebben gezien. Fraai uitgebeeld zijn de zwoegende paarden. De wielbanden der raderen van de sleperswagen zijn met zware nagels beslagen, blijkbaar om de wagen meer houvast te geven op de steile toegangswegen tot de groeve. Twee mannen, staande op een aan de rots bevestigd plankier zijn waarschijnlijk bezig een steenklomp los te werken. De staande figuur met een dunne stok in de hand zou wel eens 's vorsten opzichter kunnen zijn die de gewonnen steen op komt meten. De middelste rots vertoont twee banken van minder compact gesteente, terwijl rechts stapelmuurtjes te zien zijn om het afglijden van de reusachtige bergen afvalsteenslag te voorkomen.

En de zo verachte zompen of varkenstroggen door de zwoegende paarden naar boven gezeuld, zij vormen nu een statussymbool in Twentse villatuinen, er is voor geen geld of goede woorden meer aan te komen bij de boeren.